

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

A SZAKOSÍTÁS ÉS A TERMELÉS IDÉNYSZERŰSÉGE

VÁGSELLYEI ISTVÁN dr.

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

A mezőgazdasági termelésre jellemző a területi helyhez kötöttség, továbbá a termelésnek a természeti tényezőktől való elválaszthatatlansága, és ezek következtében a termelés idényszerű.

Az idényszerűség jelensége kiterjed elsősorban a munkára, de az eszközök használatára és az áru előállítására is. A szállítás, a tárolás, a feldolgozás, végül a gazdaság pénzforgalma is idényszerűvé válik az előbbi behatások következtében.

Az idényszerűség a mezőgazdasági termelésben elsősorban ott jelentkezik, ahol a biológiai tényezők a környezeti behatás alatt állnak és ennek következtében nem lehet a termékelőállítást, az előállítás egyes munkafázisait tetszőleges időszakra helyezni.

Gyakorlatilag bármilyen mértékben is időhöz van kötve az állatok fejlődése és az állati termék előállítása, miután a környezeti behatások befolyásolhatók, a termelés egyes fázisai alakíthatók. Ugyanez lényegileg az üveg alatti termesztésre is érvényes, ahol a hő-, víz- és fényviszonyok mesterséges szabályozása eredményeként a termékelőállítás a természeti tényezőktől független időpontra tehető.

A szabadföldi termelésben azonban a növények nem vonhatók ki a fény, a hő stb. hatások alól, s csak olyan időpontban fejlődnek, amikor a fejlődés feltételeit a környezet kielégíti, bár a különböző technológiai és biológiai beavatkozások ezen némileg változtatni tudnak. Például a korábban érő, gyorsabban fejlődő, kisebb hő- vagy vízigényű fajták előállítása révén némi változás elérhető, azonban ezek az egész folyamat idényszerű jellegét nem változtatják meg.

Számolni kell tehát azzal, hogy a szabadföldi termelés jellemzője az idényszerűség. Ennek következtében a szabadföldi termelésbe fektetett munka, az ott felhasznált eszközök, a termékelőállítás időpontja, vele együtt az árulóállítás, szállítás, raktározás és feldolgozás idényszerű, ami egyben a beruházandó összeg nagyságát is növeli.

Helytelen tehát a mezőgazdasági termelés időnyyszerűségéről általánosan és egyenlő érvénnyel beszélni, annál inkább szükséges a szabadföldi növénytermelés időnyyszerűségét figyelembe venni.

Az időnyyszerűség kihat a népgazdaságra, a termelő üzemre és a növénytermelésben dolgozókra egyaránt.

A *népgazdaság* termelőerőinek kihasználását az időnyyszerűség csökkenti. A szabadföldi növénytermelésben számos dolgozó az év egy időszakában egyáltalában nem, más időszakában pedig a munkaidőnek csak egy részében foglalkoztatható. Mivel a termékelőállítás mértéke a termelőerők kapacitásától is függ, ha ez rosszul használható ki, akkor az előállítható termékek mennyisége kevesebb.

Az *üzem* számára az időnyyszerűség azt jelenti, hogy a munkaerőt egész évben nem tudja foglalkoztatni, ennek következtében esetleg megtartani sem. Minél jobb ugyanis a munkalehetőség más területeken, annál nehezebb feladat a munkaerő megtartása a növénytermelésben és annál inkább bekövetkezik a dolgozó negatív kiválasztódása (a gyakorlatlan, öregebb, kevésbé munkaképes munkaerő marad a mezőgazdaságban).

Az üzemre nézve azt jelenti továbbá az időnyyszerűség, hogy az időlegesen alkalmazott dolgozóknak az elhelyezése egyre több gondot, több költségáfordítást okoz, s ezek a berendezések (munkásszállás, konyha, szociális létesítmények stb.) az év egy részében kihasználatlanok maradnak. Az időszakos munkásokkal kapcsolatban felmerül a szerződötetés és a szállítás sokszor igen tetemes költsége is. Az időny munkások foglalkoztatása általában nagyobb munkabért is követel. A felsoroltak a termelés költségét növelik, és az időny szerű foglalkoztatottság az állattenyésztésben és növénytermelésben dolgozók között az eltérő kereseti lehetőségek miatt igen gyakran bérfeszültséget eredményez.

Az *időny szerűen foglalkoztatott dolgozó* kereseti lehetőségét és ezzel együtt életnívóját befolyásolja az, hogy nincs állandó munkája és ez már önmagában is bizonyos kiválasztódást eredményez. Ez egyik alapvető oka annak, hogy különösen a jobb erőben levő fiatalság, a szakképzett munkaerő, szívesebben megy nem mezőgazdasági területre dolgozni.

Különösen nagy probléma az időny szerűség a termelőszövetkezetekben, ahol az üzem lényegében a tagság munkaerőkapacitásával számolhat. A tag azonban csak akkor talál megélhetést a termelőszövetkezetben, ha munkáját az üzemben értékesíteni is tudja. Ellenkező esetben — bármilyen nagy is az egy munkaegység értéke (egy napi keresete) — az évi jövedelme kevés. Így különösen jelentkezik a feszültség az állandóan dolgozó állattenyésztők és a rövidebb ideig dolgozó növénytermelők évi kereseti lehetősége között.

Az MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézetének egyik vizsgálata szerint 20 termelőszövetkezet átlagában a növénytermelésben dolgozók 168,7 munkaegységet, az állattenyésztésben dolgozók 600,9 munkaegységet értek el egy évben (MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézetének 5. sz. közleménye 1958.). Az állattenyésztők üzemenként 1,84–5,54-szer annyi munkaegységet szereztek, mint a növénytermelés-

ben dolgozók. A növénytermelésben dolgozóknak egy munkanapra átlag 1,39 munkaegység, az állattenyésztőknek csak 1,29 munkaegység jutott, tehát a napi kereset 7,75%-kal volt nagyobb a növénytermelésben.

A vizsgálat óta a termelészövetkezetek növénytermelésének gépesítése fejlődött és a traktorosok napi keresete a többi mezőgazdasági dolgozókéhoz képest nagyobb lett. A többi növénytermelési dolgozóra azonban a hátrányos kereseti lehetőség továbbra is fennáll.

A mezőgazdasági üzem szervezésében tehát az idényszerűség, mint tényező nem hanyagolható el, mert jelentős befolyása van a termelőerők kihasználtságára, ezen keresztül a termékelőállítás mértékére és a termelés gazdaságosságára. Érdek tehát az idényszerűség mértékének a lehető legkisebbre való csökkentése.

Az összefüggések felderítése érdekében külön választjuk a munkaerő és az eszközhasználat idényszerűségét.

A munka idényszerűsége csökkentését főleg két úton véltük elérni:

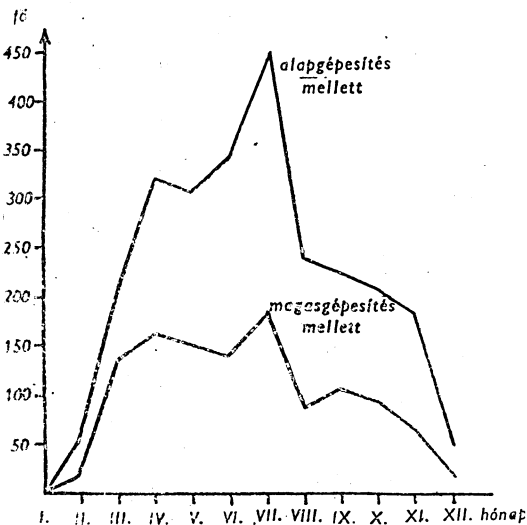
1. a növénytermelés gépesítésével,
2. a termelési ágazatok célszerű társításával.

Egy 5000 kh-as termelészövetkezet munkaerő-szükségletét — azonos termelésszerkezet mellett — az „alapgépesítés” és a „magas fokú gépesítés” normáival számolva, a növénytermelésben mennyiségileg eltérő, de jellemben azonos munkaerő-szükségleti görbét kapunk (lásd az ábrát).

A növénytermelésben dolgozók munkaidő-kihasználása az említett termelészövetkezetben a következő oldalon közölt 1. táblázat szerint alakul.

Simon—Voit „A növénytermelési munkafolyamatok irányzamai” c. könyvében (Mezőgazdasági Kiadó, Bpest, 1964.) a különböző technológiák részletes munkaerő-ráfordítását közli. Ezekkel az adatokkal számolva, a hagyományos és a ma megoldható legmagasabb fokú gépesített technológia mellett, a munkaerő kihasználtsága a termelészövetkezetek átlagos termelésének megfelelő azonos szerkezetű növénytermelésben a 2. táblázat adatai szerint alakul.

A gépesítés tehát a növénytermelés idényszerűségét számottevő mértékben nem módosítja, de az idényszerű munkát végzők számát csökkenti. Ezzel jelen-

1. ábra. Egy 5000 kat. holdas termelészövetkezet munkaerő-szükségletének alakulása a növénytermelésben, különböző gépesítettség mellett

1. táblázat

	Alapfokú gépesítés esetén		Magasfokú gépesítés esetén	
	munkanap	%	munkanap	%
A legnagyobb (július havi) munkafeladat ellátásához szükséges munkaerő egész évi kapacitása	124 032	100	53 700	100
Ebből idényszerűen felhasználnak	58 067	46,8	24 719	46
Kihasztnátlan marad	65 965	53,2	28 981	54

2. táblázat

	Hagyományos technológiával		Maximálisan gépesített technológiával	
	munkanap	%	munkanap	%
A legnagyobb munkafeladat ellátásához szükséges munkaerő egész évi kapacitása	58 074	100	12 606	100
Ebből idényszerű használat	17 258	29,72	4 154	32,9
Ki nem használt	40 816	70,28	8 452	67,1

leg az idényszerű munkát végző növénytermelők és az állandóan foglalkoztatott állattenyésztők számarányát változtatja, ami az üzem egész munkarejére vonatkozóan az idényszerűség mértékét is befolyásolja.

Az előbbi termelészövetkezetben az idényszerű munka aránya — számításaink szerint — a 3. táblázatban ismertett módon alakul.

Az egész mezőgazdaság vonatkozásában az idényszerűség jellege a gépesítés hatására kedvezőbben alakul tehát mindaddig, amíg az állattenyésztés gépesítése a munkaerő-szükségletet nem csökkenti. Az állattenyésztés gépesítésével a munkaerő-felhasználás arányai a korábbihoz hasonlóan alakulhatnak és ezzel az idényszerűség jellege is a korábbi lesz.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy az állandóan és idényszerűen foglalkoztatottak aránya az idényszerűség mennyiségi oldalát nagy mértékben módosítja.

3. táblázat

	Alapgépesítés esetén		Magasfokú gépesítés esetén	
	munkanap	%	munkanap	%
Idényszerű munka	58 067	63,7	24 719	42,7
Állandó munka	33 090	36,3	33 090	57,3
Összesen:	91 157	100,0	57 809	100,0

A mezőgazdaság gépesítésével egyre kevesebben dolgoznak a mezőgazdaságban. Magyarországon az összes keresők közül a mezőgazdaságban dolgozott

1959-ben	42,5%
1960-ban	40,9%
1961-ben	38,6%
1962-ben	36,7%
1963-ban	34,9%

Országos átlagban az 1960. évben a termelésben részt vevő termelőszövetkezeti tagok 72,2%-a dolgozott a növénytermelésben. Figyelembe véve azt, hogy ezek között állandóan dolgozó brigádvezetők, traktorosok stb. is vannak, továbbá, hogy a mezőgazdasági keresők az állandóan foglalkoztatott irányítókat is magukban foglalják, az összes mezőgazdasági dolgozóknak mintegy 40—45%-ára becsülhető az időszakosan foglalkoztatottak száma. Ez azonban azt jelenti, hogy pl. 1963-ban az ország összes keresőinek kb. 15%-a idényszerűen dolgozott.

Az előbbieket szerint a szabadföldi növénytermelésben a szükséges munkaerő-kapacitásnak csak 46%-a kihasznált, tehát az ország teljes munkaerő-kapacitásnak 7—8%-a kihasználatlan. Ez a kihasználatlan munkaidő az ország minden keresőjének napi 38 perc munkaidejét jelenti, tehát igen jelentős méretű.

A növénytermelés idényszerűségének jellegét a gépesítés tehát alig módosítja, és az idényszerűség módosítására legnagyobb mértékben a különböző ágazatok összekapcsolása hat. Ezért *jelentős az ágazatok üzemenbelüli megfelelő megválasztása és célszerű, összehangolt méretük kialakítása.*

A mezőgazdaság munkaerő-szükségletének a csökkentése nagymértékű beruházást kíván.

A tőkésországokban a mezőgazdaság eszközigényessége kétszerese az iparinak. R. Gast szerint egy mezőgazdasági foglalkoztatottra kb. 30 000 dollár, egy ipari fog-

4. táblázat

AZ EGY KERESŐRE JUTÓ ÁLLÓESZKÖZÉRTÉK ALAKULÁSA
AZ IPARBAN ÉS A MEZŐGAZDASÁGBAN

Megnevezés	1959	1960	1961	1962	1963
Egy mezőgazdasági keresőre jutó beruházás (Ft)	2 910	3 945	3 261	4 193	5 301
Egy ipari keresőre jutó beruházás (Ft)	11 145	11 717	11 577	12 439	14 056
A mezőgazdasági az iparinak a %-ában	25,9	33,6	28,1	33,7	37,7

lalkoztatottra kb. 15 000 dollár állóeszköz-érték jut. (Varga György adatai. Közgazdasági Szemle, XI. évf. 6. sz.) Vagyis, míg hazánkban a mezőgazdasági munkahely beruházása kb. egyharmada, addig a legfejlettebb tőkésországokban közel a kétszerese az ipari munkahely beruházási értékének. Az összehasonlítást természetesen az eltérő arányok is befolyásolják, de mutatja, hogy milyen nagy út áll a mezőgazdaság technizálása előtt.

A mezőgazdasági beruházások az országos beruházásoknak jelentős hányadát képezik. Az utóbbi években a következő arányokban részesedett a mezőgazdaság a népgazdasági beruházásokból:

1959-ben	17,9%
1960-ban	20,2%
1961-ben	17,2%
1962-ben	18,6%
1963-ban	20,3%

Figyelmet érdemelnek az abszolút számok is:

	Az állami gazdaságok beruházása (millió Ft)	A termelőszövetkezetek beruházása (millió Ft)
1959-ben	1526	2216
1960-ban	1693	3351
1961-ben	1416	3133
1962-ben	1941	3600
1963-ban	4151

A beruházás jelentős része gépberuházás. Növekszik a traktorállomány, amely munkagépekkel és szállítóeszközzel jól ellátva, helyes méretezés esetén egész évben elfogadhatóan használható. Egyre nagyobb azonban azoknak a speciális gépeknek a száma is, amelyek csak egyes munkáknál és az év rövid részében használhatók. Erről tanúskodnak az 5. táblázat adatai is.

5. táblázat

A NÖVÉNYTERMELÉS LEGFŐBB SPECIÁLIS, IDÉNYHASZNÁLATÚ GÉPEI

Speciális gépek	Az állami gazdaságokban		Az egész mezőgazdaságban	
	1962-ben (db)	1963-ban (db)	1962-ben (db)	1963-ban (db)
Arató-cséplőgép	1463	1538	5604	7014
Aratógép.....	706	742	7181	7251
Kukorica-csőtörő.....	1199	1317	1256	1395
Járva silózó	1597	1620	744	1916
Ré Debatekarító	324	358	2548	2584
Burgonyabetakarító	336	290	2746	2611

A speciális, rövid ideig használható gépek, továbbá a kézi munkaerő-ráfordítást csökkentő gyomirtó vegyszerek azonban nagyon megnövelik a termelés álló- és forgóeszköz-szükségletét.

Voit Imre adatai szerint egyes növények termelésének speciális eszköz-szüksége a következők szerint alakul:

6. táblázat

A növény megnevezése	Az eszköz megnevezése	1 kh területre jutó eszköz- érték (Ft)	Az eszköz évente hány napig használható, (nap)
<i>Kalászos</i>	Kombájn	357,0	21
	Rendre arató	84,0	21
	Járva silózó	129,0	21
	Dikonirt	21,0	—
<i>Kukorica</i>	TVD—6 speciális vetőgép ..	43,0	14
	Gépi csőtörő KB—2V	178,0	45
	„Orkán” szártépő	36,0	45
	Hungazin	240,0	—
<i>Cukorrépa</i>	Szemenkénti vetőgép	8,64	15
	Gépi ritkító	99,0	8
	Fejelő-kiszedőgép SZKN—2 MP	1132,0	30
<i>Burgonya</i>	4 soros ültetőgép	30,0	25
	Vírus ellen véd. gép	23,0	
	2 soros kiszedő kombájn	86,0	40

6. táblázat folytatása.

A növény megnevezése	Az eszköz megnevezése	1 kh területre jutó eszköz-érték (Ft)	Az eszköz évente hány napig használható (nap)
<i>Lucerna</i>	Gépi kaszálás	8,0	3×10
	Hideglevegős szárító	278,0	
<i>Borsó</i>	Aratógép.....	386,0	10
<i>Kender</i>	Kenderarató	322,0	15

Az elmondottak és az adatok világosan mutatják az élő- és a holtmunka-ráfordítás közötti negatív korrelációt. A speciális gépek pedig az állóeszköz-ráfordítás időnszerúségét növelik. Minél szűkebben specializálódik az üzem növénytermelése, annál inkább nő az egyébként általában jól kihasználható gépek időnszerúsége is, mert agrotechnikai okok miatt szűkül a talajművelés, a vetés és a szállítás munkavégzésének ideje is. Mindezek pedig végeredményben a termelés költségeit növelik, a termékelőállítás gazdaságosságát ronthatják.

Az időnszerúség jelensége általában, s ezen belül is a munka, valamint az eszközhasználat időnszerúsége az a tényező, aminek figyelembevétele nélkül a termelés specializálását megoldani nem lehet.

A termelőeszközök és a munkaerő jó kihasználása még az üzemágak helyes arányosítása mellett is csak akkor sikerülhet, ha a munkaerő és az eszközök irányítása a gazdaságon belül jól szervezett, a kooperáció ilyen vonatkozásban is megoldott.

A gazdaságon belül lehetnek szélsőségesen specializált egységek, de ezek az egységek nem lehetnek teljesen önállóak, mert a különböző egységek között eszköz- és munkaerő-átcsoportosítás szempontjából is szükséges a nagyon szoros kooperáció.

Техническое развитие производства в тенденции по существу не влияет на сезонность растениеводства. Но в то же время относительно всего предприятия в настоящее время сезонность работ образовалась благоприятнее, чем в прошлом, потому что благодаря механизации уменьшилась потребность в рабочей силе у сезонного растениеводства. При дальнейшей механизации животноводства также уменьшается число работников, а поэтому опять имеется положение приближающееся к подлинному характеру сезонности. Значит, на сезонность так влияет техническое развитие, что меньше людей работает в сельском хозяйстве. С уменьшением потребности в рабочей силе одновременно растут основные средства, использование части которых — особенно у специальных рабочих машин — также является сезонным.